

BOB BECKING

Hizkia in drievoud: Het beeld van deze koning in 2 Koningen 18–20 in drie historische contexten

THREEFOLD HEZEKIAH: THE IMAGE OF THE KING IN 2 KINGS 18–20 IN THREE HISTORICAL CONTEXTS

This contribution contains a test case for Römer's theory of a threefold redaction of the Deuteronomistic History. His theory cannot be tested empirically, but gives the impression of being coherent. Applying his insights to the reports on king Hezekiah (2 Kings 18–20) yields some interesting and functional insights. It turns out that the memory on Hezekiah was adapted to new situations: a role model in the age of Josiah, a hero in the exilic period, and a mirror for particularism in the Persian period.

De Judese koning Hizkia is vooral bekend om twee zaken: het mirakel van de zonnewijzer en de opsluiting 'als een vogel in een kooi'. In 2 Koningen 20:1–11 vraagt de koning aan de profeet Jesaja om een teken ter bevestiging van diens heilsorakel bij zijn ziekte. Als teken van de komende genezing laat God de schaduw tien treden terug gaan op de 'trap van Achaz'. De verschuivende schaduw op de traptreden functioneerde als aanduiding voor het verschuiven van de tijd.¹ De prachtige uitdrukking voor Hizkia die opgesloten was in het belegerde Jeruzalem 'als een vogel in een kooi', wordt gebruikt door de hofschrijver van de Assyrische koning Sanherib. Bij de beschrijving van de belegering van Jeruzalem stelt hij:

Wat Hizkia betreft, als een gekooide vogel sloot ik hem op in zijn koninklijke stad Jeruzalem.²

In het Oude Testament zijn verschillende teksten over Hizkia te vinden. Uiteenlopende herinneringen aan en visies op deze koning zijn aan te treffen

¹ Zie J. van Dorp, 'The Prayer of Isaiah and the Sundial of Ahaz (2 Kings 20:11)', in B. Becking, E. Peels (red.), *Psalms and Prayers: Papers Read at the Joint Meeting of SOTS and OTW* (OTS 55), Leiden 2007, 253–265.

² Sanherib Rassam Cylinder:52 *kima iššūr qu-up-pi qé-reb Ur-sa-lim-mu*; voor de tekst zie E. Frahm, *Einleitung in die Sanherib-Inschriften* (AfO Beiheft 26), Horn 1997, 54–55; een recente vertaling is te vinden bij M. Weippert, *Historisches Textbuch zum Alten Testament* (GAT 10), Göttingen 2010, 329–333.

in 2 Koningen 18–20 – met een parallel in Jesaja 36–39 – 2 Kronieken 29–32,³ Spreuken 25:1⁴ en verder in Sirach 48:17–25⁵ en 4 Ezra 7:110.⁶ Ik wil mij in dit artikel beperken tot de herinneringen aan Hizkia zoals die zijn vormgegeven in 2 Koningen 18–20. Het beeld van de koning is zo complex, dat een ingewikkelde wordingsgeschiedenis moet worden verondersteld. Vele geleerden vermoeden een verscheidenheid aan bronnen en redactionele lagen. Ik zal geen poging wagen om de bestaande visies samen te vatten of tegen elkaar af te wegen. Ik wil naar de teksten kijken vanuit een theorie over de ontstaansgeschiedenis van het zogeheten deuteronomistische geschiedwerk (Jozua-Richteren-Samuël-Koningen) zoals die door Thomas Römer is ontvouwd. In zijn visie laat de huidige tekst van dit geschiedwerk de sporen zien van een ontstaansproces in drie fasen. Op drie momenten in de geschiedenis van Oud-Israël werd de urgentie gevoeld zich rekenschap te geven van het verleden om zich zo te kunnen bezinnen op de toekomst. Volgens Römer zijn uit die reflecties op het verleden gedurende de Assyrische, de Babylonische en de Perzische periode drie redactielagen ontstaan in het deuteronomistische geschiedwerk.⁷ Römer werkt dus met een visie op de schrijfcultuur van Oud Israël waarin schrijvers in veranderde tijden de overgeleverde tekst aanpasten aan de nieuwe context.⁸

Een dergelijke theorie is moeilijk te bewijzen. Het is onmogelijk haar empirisch te toetsen aangezien het verleden een gesloten land is. Het gebruikelijke argument dat wijst op verscheidenheid in taalgebruik tussen de verschillende bronnen en redacties, is in mijn ogen niet te zien als empirisch bewijs. Uiteindelijk is de hoeveelheid tekst te gering om vanuit statistisch oogpunt

³ Naast de commentaren zie: F.L. Moriarty, ‘The Chronicler’s Account of Hezekiah’s Reform’, *Catholic Biblical Quarterly* 27 (1965), 399–406; P.R. Ackroyd, ‘The Biblical Interpretation of the Reigns of Ahaz and Hezekiah’, in W.B. Barrick, J.R. Spencer (red.), *In the Shelter of Elyon: Essays on Ancient Palestinian Life and Literature in Honor of G. W. Ahlstrom* (JSOTS 31), Sheffield 1984, 247–259; J. Fries, ‘Im Dienst am Hause des Herrn’: *Literaturwissenschaftliche Untersuchungen zu 2 Chr 29–31* (ATSAT 69), St. Ottilien 1998.

⁴ Zie M. Sæbø, ‘A Traditio-historical Approach to the Book of Proverbs’, *Scandinavian Journal of the Old Testament* 27 (2013), 53–63.

⁵ Zie met name P.C. Beentjes, ‘Happy the One Who Meditates on Wisdom’ (*Sir. 14,20*): *Collected Essays on the Book of Ben Sira* (CBET 43), Leuven 2006, 145–158.

⁶ Zie: M.E. Stone, *IV Ezra: A Commentary on the Book of Fourth Ezra* (Hermeneia), Minneapolis 1990, 245–251.

⁷ See Th.C. Römer, *The So-called Deuteronomistic History: A Sociological, Historical and Literary Introduction*, London, New York 2005; K.L. Noll, ‘The Evolution of Genre in the Book of Kings: The Story of Sennacherib and Hezekiah as Example’, in P.G. Kirkpatrick, T. Goltz (red.), *Function of Ancient Historiography in Biblical and Cognate Studies* (LHB/OTS 489), London New York 2008, 30–56.

⁸ Zie ook K. van der Toorn, *Scribal Culture and the Making of the Hebrew Bible*, Cambridge, London 2007, met name 109–141.

zinvolle opmerkingen te kunnen maken. Tevens zijn de verschillen in taalgebruik vaak te gering om met zekerheid tot een literair-kritische of redactie-historische scheiding te besluiten. Römers voorstel valt dus buiten de grenzen van een correspondentie-theorie van waarheid: ‘true when there is a corresponding fact, and is false when there is no corresponding fact’.⁹ Mogelijk valt zij binnen de limieten van een coherentie-theorie.¹⁰ Volgens deze theorie is een wetenschappelijk voorstel voor waar te houden, wanneer het intern consistent is en samenhang vertoont met bestaande aanpalende voorstellen. Naar mijn mening voldoet Römers voorstel aan deze criteria. Hij spreekt zichzelf nergens tegen. Tekstgedeelten worden niet dan weer aan de ene en dan weer aan de andere redactie toegeschreven. Voorts rijmt zijn voorstel met de tendens in de oudtestamentische wetenschap om een onderscheid te maken tussen teksten van voor, tijdens en na de Babylonische ballingschap. Tenslotte wil ik wijzen op een pragmatische theorie van waarheid. Volgens deze theorie is een voorstel voor waar te houden, wanneer het voorstel in de praktijk blijkt te werken.¹¹ Deze theorie brengt mij er toe de volgende vraag te stellen: hoe functioneert het voorstel van Römer met betrekking tot de berichten over Hizkia in 2 Koningen 18–20? Levert zijn benadering een functioneel resultaat op?

Hizkia als rolmodel tijdens de regering van koning Josia

De deuteronomistische evaluatie van koning Hizkia en de daarbij behorende argumentatie 2 Koningen 18:3–6 kunnen worden toegeschreven aan de redactie ten tijde van koning Josia, in de Assyrische periode dus:¹²

Hij deed wat goed is in de ogen van de HEER, net zoals zijn voorvader David gedaan had. Hij verwijderde de offerplaatsen, verbrijzelde de gewijde stenen, haalde de Asjerapalen omver en sloeg de koperen slang die Mozes gemaakt had aan stukken. De Israëlieten hadden namelijk nog altijd de gewoonte voor deze slang, die de naam Koperslang droeg, wierook te branden. Hizkia stelde zijn vertrouwen

⁹ Definitie van B. Russell, *The Problems of Philosophy*, Oxford 1958, 129 [oorspronkelijke uitgave 1912].

¹⁰ Zie onder anderen: N. Rescher, *The Coherence Theory of Truth*, Oxford 1973; O. Handlin, *Truth in History*, Cambridge MA, London 1979; W.J. Abraham, *Divine Revelation and the Limits of Historical Criticism*, Oxford 1982; F.R. Ankersmit, *Narrative Logic: A Semantical Analysis of the Historian's Language*, Den Haag 1983; R.J. Evans, *In Defence of History*, London 1997, met name 75–102, 224–253.

¹¹ Zie met name W. James, *Essays in Pragmatism* (edited with a brief Introduction by A. Castell; The Hafner Library of Classics 7), New York 1948.

¹² Zo: Römer, *The So-called Deuteronomistic History*, 103. Voor andere inzichten zie H.-D. Hoffmann, *Reform und Reformen: Untersuchungen zu einem Grundthema der deuteronomistischen Geschichtsschreibung* (AThANT 66), Zürich 1980, 146–155; M. Cogan and H. Tadmor, *II Kings: A New Translation with Introduction and Commentary* (AB 11), New York 1988, 215–222.

in de HEER, de God van Israël. Nooit, noch voor noch na zijn tijd, is hij geëvenaard, door geen van de koningen van Juda. Hij was de HEER toegedaan en heeft zich nooit van hem afgekeerd; hij hield zich aan de geboden die de HEER aan Mozes heeft gegeven.

In Juda ten tijde van Josia werd Hizkia niet zozeer herinnerd vanwege de verstandige politiek van de koning, waarmee hij de stad Jeruzalem wist te sparen voor een Assyrische verovering en verwoesting.¹³ In 2 Koningen 18:3–6 wordt hij herinnerd als hervormer van de cultus en een koning die een vroom leven leidde. Een tweetal literaire lijnen zijn van belang in dit fragment. Allereerst wordt gesteld dat Hizkia zijn vertrouwen in God stelde en hem was toegedaan. Hier worden twee Hebreeuwse werkwoorden gebruikt die ieder voor zich reflecteren op menselijk gedrag: בטח, ‘vertrouwen’, en דבק, ‘toegedaan zijn’. Nu wordt Hizkia vergeleken met koning David. Deze vergelijking met de ideale oerkoning is een kenmerk van de redactie ten tijde van Josia.¹⁴ Nu is het opmerkelijk dat beide genoemde Hebreeuwse werkwoorden niet te vinden zijn in de berichten over het leven van koning David. Toch wil de redacteur een link leggen tussen Hizkia en de positieve herinnering aan David. Door de taal waarmee hij Hizkia beschrijft, geeft hij tegelijkertijd een samenvatting van het vrome gedrag van David. Al doende wordt een beeld opgeroepen van Hizkia die de vrome traditie van zijn voorvader voortzet. Tegelijkertijd functioneert dit beeld als een oproep aan latere koningen om zich ook in de lijn van David te voegen.

Ten tweede wordt in dit korte bericht veel aandacht besteed aan het herstel van de cultus in Jeruzalem. Het verwijderen van allerlei vreemde elementen uit de tempelruimte wordt als het ware begeleid door acties in het gehele land. Overal in Juda zou een einde zijn gemaakt aan de cultus op de במות, ‘de hoogten’. Dit lastig te vertalen Hebreeuwse woord verwijst naar heiligdommen die gelegen waren in en nabij de poortgebouwen van de steden van Israël en Juda. In en om deze heiligdommen kwamen naar kan worden aangenomen lokale variaties van het Jahwisme voor. Veelal werd de godheid via een beeld

¹³ Over het afwenden van de Assyrische dreiging in 701 zie B. Becking, ‘Sennacherib and Jerusalem: New Perspectives’, *Journal for Semitics* 16 (2007), 267–288; A.M. Bagg, *Die Assyrer und das Westland: Studien zur historischen Geographie und Herrschaftspraxis in der Levante im 1. Jt. v. Z.* (OLA 216). Leuven 2011, 245–251; R.A. Young, *Hezekiah in History and Tradition* (VT Sup 155), Leiden 2012, 61–87; en verscheidene bijdragen in: I. Kalimi, S. Richardson (red.), *Sennacherib at the Gates of Jerusalem: Story, History and Historiography* (CHANE 71), Leiden 2014.

¹⁴ Zie ook Römer, *The So-called Deuteronomistic History*, 97–104.

vereerd en was hij begeleid door zijn echtgenote Ashera.¹⁵ Dit bericht over de cultushervorming door Hizkia past goed bij een lijn die door de Josiaanse redactie van het boek Koningen loopt. Op allerlei plaatsen wordt namelijk aandacht gevraagd voor de aard van de cultus in de door Salomo gebouwde tempel.¹⁶ Dit bericht plaatst Hizkia in continuïteit en in contrast. Aan de ene kant wordt hij gezien als de koning die de traditie van die andere belangrijke koning uit de begintijd van Israël voortzet. Aan de andere kant wordt hij in een positief licht gesteld ten opzichte van zijn voorganger Achaz die de tempel verontreinigde.¹⁷ Tegelijkertijd wordt zo de profielschets getekend van een koning naar Gods hart, namelijk een koning die de lijn van David en Salomo zal voortzetten en vervolmaken. Deze profielschets lijkt vooral te passen op koning Josia.

Het moge duidelijk zijn dat ik 2 Koningen 18:3–6 niet lees als een in alle details historisch betrouwbare rapportage van gebeurtenissen rondom 700. Historisch gezien zijn er interessante vragen te stellen. Vond de hervorming plaats voor of na de veldtocht van Sanherib? Was de bronzen slang een Egyptisch, een Judees of een Assyrisch cultus-voorwerp?¹⁸ Als dat soort vragen al te beantwoorden zijn, dan nog voegen die antwoorden weinig toe aan de vraag naar de functie van dit bericht binnen het kader van een redactie die te plaatsen is in de regeerperiode van koning Josia. Tijdens de regering van Josia heeft een cultushervorming op veel drastischer schaal plaatsgevonden. Het bericht daarover in 2 Koningen 23 vormt het slotpaneel van de Assyrische redactie. Literair gesproken wordt binnen deze redactie de Josiaanse hervorming voorbereid door die ten tijde van Hizkia. Zo wordt de koning die voor de kwa-

¹⁵ Zie hierover de opstellen in B. Becking, M. Dijkstra (red.), *Eén God Alleen? Over monotheïsme in Oud-Israël en de verering van de godin Asjera*, Kampen 1998.

¹⁶ 1 Kon. 12:27; 14:26; 2 Kon. 12:6-8; 21:7; 22:5.

¹⁷ Zie 2 Kon. 16:10–16; zie ook Römer, *The So-called Deuteronomistic History*, 98.

¹⁸ Voor intrigerende antwoorden zij verwezen naar onder meer H.-D. Hoffmann, *Reform und Reformen: Untersuchungen zu einem Grundthema der deuteronomistischen Geschichtsschreibung* (AThANT 66), Zürich 1980, 151–154; Cogan and Tadmor, *II Kings*, 218–222; K.A. Swanson, 'A Reassessment of Hezekiah's Reform in Light of Jar Handles and Iconographic Evidence', *Catholic Biblical Quarterly* 64 (2002), 460–469; L.S. Fried, 'The High Places (*Bāmôt*) and the Reforms of Hezekiah and Josiah: An Archaeological Investigation', *Journal of the American Oriental Society* 122 (2002), 437–465; I. Finkelstein and N.A. Silberman, 'Temple and Dynasty: Hezekiah, the Remaking of Judah and the Rise of the Pan-Israelite Ideology', *Journal for the Study of the Old Testament* 30 (2006), 269–270; D.V. Edelman, 'Hezekiah's Alleged Cultic Centralization', *Journal for the Study of the Old Testament* 32 (2008), 395–434; P.S. Evans, *The Invasion of Sennacherib in the Book of Kings A Source-Critical and Rhetorical Study of 2 Kings 18-19* (VT Sup 125), Leiden 2009, 167–185; Young, *Hezekiah in History and Tradition*, 91–121.

de tijden van Manasse regeerde gepresenteerd als een rolmodel voor Josia en allen die de maatregelen van deze koning een goed hart toedroegen.¹⁹

Hizkia als held ten tijde van de Babylonische ballingschap

Vrijwel alle onderzoekers die zich met het deuteronomistisch geschiedwerk bezighouden, gaan ervan uit, dat ten tijde van de ballingschap²⁰ dit geschiedwerk een redactie heeft ondergaan.²¹ De aard en de omvang van die redactie evenals de vraag of deze redactie de eerste, de tweede of de laatste was, is onderwerp van geschil.²² Ik beperk mij in dit debat tot drie observaties.

1. De exilische deuteronomisten namen de positieve waardering van Hizkia over in hun hervertelling van de geschiedenis.²³ Zij voegden echter een opmerking toe, waarin de loyaliteit ten opzichte de God van Israël in contrast gebracht werd met trouweloosheid ten opzichte van de Assyrische koning:

De HEER stond hem bij, zodat Hizkia alles wat hij ondernam tot een goed einde bracht. Hij kwam in opstand tegen de koning van Assyrië en weigerde nog langer diens vazal te zijn.²⁴

Met andere woorden, hier wordt een conflict gerecontextualiseerd. In de tijd van de ballingschap werd de herinnering aan de oorlogshandelingen tussen Hizkia en Sanherib verwoord in een zwart-wit-schema. Een dergelijk naast elkaar plaatsen van ‘vertrouwen op God’ en ‘ongehoorzaamheid aan de heersende machten’ en de daarin geïmpliceerde tegenstelling, zou in de Assyrische periode moeilijk denkbaar zijn.

¹⁹ Zie bijv. V. Fritz, *1 & 2 Kings* (Hermeneia), Minneapolis 2003, 358.

²⁰ Over die periode zie: B. Becking, ‘A Fragmented History of the Exile’, in F.R. Ames, B.E. Kelle, J.L. Wright (red.), *Interpreting Exile: Interdisciplinary Studies of Displacement and Deportation in Biblical and Modern Contexts* (AAIL 10), Atlanta 2011, 151–169.

²¹ Zie, o.a., M. Noth, *Überlieferungsgeschichtliche Studien: Die sammelnden und bearbeitenden Geschichtswerke im Alten Testament*, Tübingen 1943; W. Dietrich, *Prophetie und Geschichte: Eine redaktionsgeschichtliche Untersuchung zum deuteronomistischen Geschichtswerk* (FRLANT 108), Göttingen 1972; H. Weippert, ‘Die “deuteronomistischen” Beurteilungen der Könige von Israel und Juda und das Problem der Redaktion der Königsbücher’, *Biblica* 53 (1972), 301–339; F.M. Cross, *Canaanite Myth and Hebrew Epic*, Cambridge 1973; R.D. Nelson, *The Double Redaction of the Deuteronomistic History* (JSOT Sup 18), Sheffield 1981; Römer, *The So-called Deuteronomistic History*, 107–164; K.-P. Adam, M. Leuchter (red.), *Soundings in Kings: Perspectives and Methods in Contemporary Scholarship*, Minneapolis 2010; C. Levin, ‘Nach siebzig Jahren. Martin Noths Überlieferungsgeschichtliche Studien’, *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 125 (2013), 72–92.

²² Zie Römer, *The So-called Deuteronomistic History*, 107–164.

²³ 2 Kon. 18:1–19:7* (* duidt op een tekst die vooraf ging aan de huidige tekst); zie Römer, *The So-called Deuteronomistic History*, 154, 158–159

²⁴ 2 Kon. 18:7.

2. Een belangrijke toevoeging van de hand van de exilische deuteronomisten is te vinden in 2 Koningen 18:13–16.²⁵

In het veertiende regeringsjaar van koning Hizkia trok koning Sanherib van Assyrië op tegen de versterkte steden van Juda en nam ze in. Koning Hizkia van Juda stuurde afgezanten naar de koning van Assyrië, die in Lachis verbleef. Hun boodschap luidde: ‘Ik ben tegenover u in gebreke gebleven. Staak uw aanval. Wat u mij oplegt, zal ik dragen.’ De koning van Assyrië eiste van koning Hizkia van Juda driehonderd talent zilver en dertig talent goud. Hizkia droeg al het zilver af dat zich in de tempel van de HEER en de schatkamers van het koninklijk paleis bevond. Ook liet hij het gouden beslag verwijderen dat hij zelf op de deuren en deurposten van de grote zaal van de tempel had laten aanbrengen, en gaf dat aan de koning van Assyrië.

Deze passage bevat een echo van de *Realpolitik* zoals Hizkia die in 701 had bedreven. Door het offer van een groot tribuut kon hij de inname van Jeruzalem voorkomen en daarmee ook de dreigende annexatie van Juda tot een Assyrische provincie.²⁶ In het voetspoor van Brevard Childs worden deze verzen beschouwd als een betrouwbare en oorspronkelijk historische bron.²⁷

Ik laat de historiografische discussie die hier een rol speelt terzijde en ga ook niet in op de datering van het ‘veertiende jaar van Hizkia’.²⁸ Van groter belang lijkt mij te kijken naar een schijnbare paradox in het beeld dat de exilische redactor van Hizkia tekent. Deze paradox wordt zichtbaar, wanneer de volgende vraag gesteld wordt: wat precies is goed gedrag? Opstand of onderwerping? De werkelijkheid binnen de tekst is echter minder zwart-wit dan een pure morele tegenstelling. Naar mijn mening proberen de exilische redac-

²⁵ Ook Römer, *The So-called Deuteronomistic History*, 159, wijst deze verzen aan de exilische redactor(en) toe.

²⁶ Zie voor details Becking, ‘Sennacherib and Jerusalem’.

²⁷ Zie B.S. Childs, *Isaiah and the Assyrian Crisis*, London 1967; H.A. Brongers, *II Koningen (POT)*, Nijkerk 1970, 180–183; J. van Seters, *In Search of History: Historiography in the Ancient World and the Origins of Biblical History*, New Haven, London 1983, 301; E. Vogt, *Der Aufstand Hiskias und der Belagerung Jerusalems 701 v. Chr.* (AnBi 106), Roma 1986, 24; Cogan and Tadmor, *II Kings*, 240–244; K.A.D. Smelik, *Converting the Past: Studies in Ancient Israelite and Moabite Historiography* (OTS 28), Leiden 1992, 124; J.A. Soggin, *An Introduction to the History of Israel and Judah: Second, Completely Revised and Updated Edition*, London 1993, 250; W.R. Gallagher, *Sennacherib's Campaign to Judah* (SHCANE, 18), Leiden 1999, 160–162; Fritz, *1 & 2 Kings*, 362; P. Dubovský, *Hezekiah and the Assyrian Spies: Reconstruction of the Neo-Assyrian Intelligence Services and its Significance for 2 Kings 18-19* (BeO 49), Roma 2006, 6–31; Y.-K. Kim, ‘In Search of the Narrator's Voice: A Discourse Analysis of 2 Kings 18:13-16’, *JBL* 127 (2008), 477–489; Evans, *The Invasion of Sennacherib*, 39–85; Young, *Hezekiah in History and Tradition*, 123–126.

²⁸ A.K. Jenkins, ‘Hezekiah's Fourteenth Year’, *VT* 26 (1976), 284–298, acht ik nog steeds richtinggevend, zie ook B. Becking, *From David to Gedaliah: the Book of Kings as Story and History* (OBO 228), Fribourg, Göttingen 2007, 123–146.

toren duidelijk te maken dat ‘rebellie’ op zich een goede zaak is. Iets dat op zich een goede zaak is, is dat echter niet in alle omstandigheden : opstand kan ook tot ondergang leiden. Door zijn onderwerping aan Sanherib redde Hizkia de stad – zoals de eerste redactielag wil laten zien. De redactie tijdens de ballingschap voegt daar echter een nieuwe casus aan toe: nu de ondergang een feit is geworden, is opstand onvermijdelijk als vorm van trouw aan God.

3. Een andere belangrijke toevoeging van de hand van de exilische redactor is te vinden in het bericht over het bezoek van de gezanten van de Babylonische koning Merodach-Baladan.²⁹ Op het niveau van het verhaal wordt verteld dat na zijn genezing koning Hizkia bezoek ontvangt van enkele gezanten van deze Babylonische koning. Enigszins naïef toont hij hen zijn paleis en zijn waardevolle schatten. Voor Jesaja was dat alles de aanleiding tot een profetie vol waarschuwing:

Het duurt niet lang meer,

of alles wat zich in uw paleis bevindt,
alles wat uw voorouders tot nu toe hebben vergaard,
zal naar Babel worden weggesleept.
Er blijft niets van over – zegt de HEER.
Ook een aantal van uw zonen,
het nageslacht dat u hebt verwekt,
zal worden weggevoerd
om dienst te doen in het paleis van de koning van Babylonië.³⁰

Nu kan men vanuit een traditioneel geloofsstandpunt opmerken dat deze voorspelling van de profeet Jesaja die immers ruim 100 jaar later zou uitkomen, nog maar eens de betrouwbaarheid van het profetische woord onderstreept. Een historische lezing echter maakt duidelijk, dat het bericht over Merodach-Baladan wellicht teruggaat op een herinnering aan een Babylonisch bezoek rond 700, maar dat de huidige vormgeving geplaatst dient te worden in de Babylonische ballingschap. Toen was de waarschuwing werkelijkheid geworden.

In de exilische redactie wordt Hizkia gepresenteerd als een held. Zijn trouw aan God en zijn houding ten opzichte van de cultus worden gezien als

²⁹ 2 Kon. 20:12–20; zie Cogan, Tadmor, *II Kings*, 258–263; Römer, *The So-called Deuteronomistic History*, 155–159; Fritz, *1 & 2 Kings*, 383–386. Het standaardwerk over deze koning van J.A. Brinkman, ‘Merodach-Baladan II’, in R. D. Biggs, J. A. Brinkman (red.), *Studies Presented to A. Leo Oppenheim*, June 7, 1964, Chicago 1964, 6–53, verdient na 50 jaar een grondige revisie.

³⁰ 2 Kon. 20:17–18.

de basis voor uitstel: God zal Juda nog niet in ballingschap sturen.³¹ Dit concept is ook te vinden in de volgende opmerking uit het bericht over Merodach-Baladan:

Hizkia antwoordde:

‘Het is goed, wat u namens de HEER tegen mij hebt gezegd.’

Want hij dacht bij zichzelf:

Dat betekent dat er zolang ik leef, rust en vrede zal heersen.³²

Binnen de werkelijkheidsopvatting van de exilische redactie wordt het heroïsche gedrag van Hizkia – al was in het in de ogen van een historicus pure *Realpolitik* – gezien als het beslissende moment waardoor de ballingschap met ruim een eeuw werd uitgesteld.³³ Deze bijgestelde herinnering aan het verleden functioneert tegelijkertijd als een oproep tot gedrag in het nu van de eerste lezers van de exilische redactie. Dit portret van Hizkia roept de Judeërs – zowel zij die in ballingschap verbleven als zij die in Jeruzalem en omgeving waren achtergebleven – op om tegenover de Babyloniërs eenzelfde gedrag te vertonen.

Een portret uit de Perzische Periode

De Babylonische ballingschap eindigde met de overname van de politieke en economische macht door de Perzen. Voor de Judese ballingen opende deze machtsverschuiving de mogelijkheid tot terugkeer naar Jeruzalem en omgeving. Vaak is gedacht dat spoedig na de verovering van Babel door Cyrus de Judese ballingen massaal terug zijn gekeerd. Nauwkeurig onderzoek laat echter zien dat een dergelijk spoedige en massale terugkeer gezien moet worden als een historische mythe.³⁴ Naar zich nu laat aanzien keerden relatief kleine groepen ballingen in golven terug. Naar alle waarschijnlijkheid hadden enkele van die golven te maken met het Perzische streven hun wereldrijk te consoli-

³¹ D. Janzen, ‘The Sins of Josiah and Hezekiah: A Synchronic Reading of the Final Chapters of Kings’, *Journal for the Study of the Old Testament* 37 (2013), 349–370.

³² 2 Kon. 20:19.

³³ Zo ook, o.a., Hoffmann, *Reform und Reformen*, 155.

³⁴ Zie met name B. Becking, ‘We all returned as One’: Critical Notes on The Myth of the Mass Return’, in O. Lipschits, M. Oeming (red.), *Judah and the Judaeans in the Persian Period*, Winona Lake 2006, 3–18.

deren.³⁵ Eén of meer van deze groepen had de erfenis van de exilische deuteronomisten in hun geestelijke bagage. Zij waren naar alle waarschijnlijkheid verbonden met een groep teruggekeerden die in de boeken Ezra en Nehemia de *benê golah* worden genoemd. Na terugkeer in wat toen de Perzische provincie Yehud was, herschreven zij het deuteronomistische geschiedwerk.

Het is onduidelijk welke delen van de berichten over Hizkia zijn toegevoegd door de redacteurs uit de Perzische periode.³⁶ Een typisch kenmerk van deze redactie elders in het boek Koningen is echter de opname in de bestaande tradities van tekstgedeelten met een tegenoverstellend en afzonderend karakter.³⁷ Het was klaarblijkelijk een deel van de identiteit van deze groepen achter de Perzische redactie om zich af te zetten tegenover anderen en zich zelf te presenteren als de ware getrouwen.³⁸ Ik wil graag twee fragmenten noemen die naar mijn mening deel van deze redactie zouden kunnen zijn geweest. Allereerst het gebed dat Hizkia bad nadat hij een brief van de Assyrische veldheer had ontvangen waarin deze hem in bloemrijke taal had opgeroepen tot overgave. Elders in 2 Koningen 18–20 wendt Hizkia zich via de profeet Jesaja tot God. Nu doet hij dat rechtsreeks.³⁹ Een gebed tot God onderbreekt feitelijk de verhaalstroom en geeft er een apart karakter aan:

‘HEER, God van Israël, u die op de cherubs troont, u alleen bent God van alle koninkrijken op aarde, u hebt de hemel en de aarde gemaakt. Leen mij uw oor, HEER, en luister, open uw ogen en zie toe. Hoor met welke woorden Sanherib de levende God hoont. Het is waar, HEER, de koningen van Assyrië hebben andere volken en hun landen verwoest en hun goden aan het vuur prijsgegeven. Dat waren dan ook geen goden, het waren slechts maakfels van mensenhanden, beelden van hout en steen, die ze vernietigd hebben. Ik vraag u, HEER, onze God: red ons uit zijn handen, opdat alle koninkrijken op aarde zullen beseffen dat u, HEER, de enige God bent.’⁴⁰

Met name de slotclausule getuigt van een particularistische visie. Vervolgens ben ik van mening dat het bericht over de ziekte en genezing van Hizkia in-

³⁵ In het onderzoek naar wereldrijken is de term ‘Augustijnse drempel’ ingevoerd. Het was deze Romeinse keizer die door een serie van maatregelen ervoor zorgde dat het Romeinse Rijk na een fase van expansie in een fase van consolidatie terecht kwam; zie M.W. Doyle, *Empires*, Ithaca 1986, 93–97.

³⁶ Römer, *The So-called Deuteronomistic History*, 165–183, noemt geen enkele tekst uit 2 Kon. 18–20 die tot deze redactie zou kunnen behoren.

³⁷ Zie Römer, *The So-called Deuteronomistic History*, 165–183.

³⁸ Zie J. Blenkinsopp, *Judaism, the First Phase: The Place of Ezra and Nehemiah in the Origins of Judaism*, Grand Rapids 2009.

³⁹ Zie ook Brongers, *II Koningen*, 192–193.

⁴⁰ 2 Kon. 19:15–19.

clusief het teken van de zonnwijzer in de huidige vorm geredigeerd is in de Perzische periode. Ik heb geen harde bewijzen voor een dergelijke stelling.⁴¹ Het enige dat ik kan aanvoeren is het volgende. Wanneer de geschiedenis van de ziekte en genezing van Hizkia gelezen wordt in een post-catastrofe context, dan ontstaat een interessante visie op het geheel van ballingschap en terugkeer. Ondanks de ‘ziekte’ van het davidische koningshuis en ondanks de profetische waarschuwing van ondergang en einde is een goddelijk ingrijpen tot verandering mogelijk. Die gedachte geeft hoop. Daarnaast vormde het portret van Hizkia een identificatiepunt voor groeiende particularisme.

Hizkia in drievoud

Wat heeft deze exercitie nu bijgedragen aan de vraag naar de juistheid van de theorie van Thomas Römer? Er is geen bewijs van juistheid in strikte zin geleverd. Wel bleek uit deze testcase dat zijn theorie in de praktijk werkt en tot overwegenswaardige resultaten leidt. Het uiterst complexe portret van Hizkia – zoals 2 Koningen 18–20 dat voorhoudt – kan in drie dimensies worden ontleed die elk voor zich op betekenisgevende wijze te verbinden zijn met een historische context.

Prof. Dr Bob Becking is emeritus faculteitshoogleraar voor Bijbel, religie en identiteit bij de Faculteit geesteswetenschappen van de Universiteit Utrecht.

⁴¹ 2 Kon. 20:1–11; zie, o.a., Fritz, *1 & 2 Kings*, 380–382. Volgens Römer, *The So-called Deuteronomistic History*, 154–155, past dit bericht goed in de Jesaja-tradities. Ik zou willen betogen, dat de post-exilische editors dit bericht over hebben genomen uit de profetische traditie. Voor een analyse ervan zie P. Chalupa, ‘Elemente der narrativen Analyse in der Erzählung von Hiskijas Erkrankung und Genesung (2 Kön 20,1–11)’, in S. Gillmayr-Bucher, A. Giercke, C. Niessen (red.), *Ein Herz so weit wie der Sand am Ufer des Meeres: Festschrift für Georg Hentschel*, Würzburg 2006, 97–109.